

Toma d'Aquino & Albert cel Mare

Arta Alchimiei

Traducere din latină, note și comentarii:

GRILLOT DE GIVRY

Traducere din limba franceză:

GABRIEL AVRAM

EDITURA HERALD
București

Cuprins

Notă asupra ediției	5
Alchimia lui Albert cel Mare	8
Albert cel Mare - Compoziția Compozițiilor	19
Prefață	21
Capitolul I	23
Capitolul II	33
Capitolul III	35
Capitolul IV	38
Capitolul V	41
Sfântul Toma d' Aquino - Din Ordinul Fraților Predicatori	59
Alchimia lui Toma d'Aquino	61
Tratatul Sfântului Toma d' Aquino - Despre Piatra Filosofala și în primul rând despre corpurile supracerești	77
Capitolul I	79
Capitolul II	87
Capitolul III	96
Capitolul IV	100
Capitolul V	103
Capitolul VI	109
Capitolul VII	111
Capitolul VIII	113
Capitolul IX	114
Tratatul Sfântului Toma d' Aquino despre Arta Alchimiei	117
Capitolul I	119
Capitolul II	122
Glosar alchimic	135
Glosarul operațiunilor alchimice	163

Notă asupra ediției

Cele două tratate ale lui Toma d'Aquino, care fac obiectul prezentului volum, se regăsesc în vasta compilație *Theatrum Chemicum* (Argentorati, in-8, 1613), vol. III, sub titulatura generală de *Secreta Alchemiae*.

Primul tratat este intitulat *De Lapide Philosophico* (Despre Piatra filosofală) și se regăsește parțial în următoarele ediții:

1. *S. Thomas de Esse et Essentia mineralium*, in-4, Venetiis, 1488. Apărută la mai bine de două sute de ani de la moartea Sfântului Toma, această ediție dovedește faptul că renumele său de alchimist datează de multă vreme și că manuscrisele sale trebuie să fi fost foarte răspândite în acele timpuri.

2. *Idem*, in-8, 1592.

3. *Idem*, în *Theatrum Chemicum*, vol. V, pag. 806. Este același tratat *De esse et essentia mineralium*, sau, în opinia altora, *De esse et essentia metallorum*, sau *Essentii Essentiarum*, a cărui autenticitate este pusă la îndoială de abatele Lenglet du Fresnoy. Dar este foarte probabil ca

abatele să nu fi cunoscut decât aceste trei ultime ediții, care sunt vizibil trunchiate și care nu par a fi decât schițe ale primei ediții citate. De fapt, din aceste trei ultime ediții lipsesc primul și ultimele trei capitole, pe care le întâlnim în *Theatrum Chemicum*, vol.III; în plus, se observă mai multe variante de text.

Este incontestabil faptul că acest tratat conține multe erori și poartă urmele numeroaselor remanieri. Textul devine uneori atât de obscur, încât ai crede că e scris de vreun cabalist. În traducerea noastră, am urmărit textul din volumul III, confruntându-l cu cel din alte ediții și din câteva manuscrise care ofereau variante mai corecte, fără însă a avea pretenția că am surmontat toate dificultățile.

Al doilea tratat al lui Toma d'Aquino figurează de asemenea în *Theatrum Chemicum*, vol.III, sub denumirea de *Thesaurus Alchemiae* și este dedicat fratelui Regnauld; se cunosc următoarele ediții:

1. *Thomase aquinatis, Secreta Alchimiae*; Colonise, 1579;
2. Idem, *Secreta Alchimiae magnalia*, in-8, Lugduni, fără dată;
3. Idem, Lugduni Batavorum, 1598;
4. *Thomae Aquinatis Alchimise magnalia, Item Thesaurus Alchimiae*, in-8, Lugduni, 1602.

Abatele Langlet du Fresnoy a adus acestui tratat numeroase elogii. Mai există o operă a Sfântului Toma care

prezintă un interes mult mai mic. Întitulată *Liber Lilii benedicti nuncupatum*, este de fapt un comentariu asupra unui poem alchimic alcătuit din 18 versuri (*Theatrum Chemicum*, vol. IV, pag. 959). S-ar putea să fie manuscrisul deținut de reverendul de Castaigne, și pe care-l primise chiar din mâinile Sfântului Toma. Cu toate acestea, credem că ar fi vorba mai degrabă despre o operă pierdută astăzi. În fine, să mai semnalăm comentariul la scrierea *Turba Philosophorum*, despre care vorbește tot abatele Langlet du Fresnoy, dar pe care nu știm să figureze numele sfântului Toma.

Tratatul lui Albert cel Mare, *Compositum de Compositis*, se găsește în *Theatrum Chemicum*, vol.IV, pag.825. Hoefer citează în lucrarea sa, *Istoria chimiei*, mai multe locuri din această scriere. Două din aceste pasaje nu se regăsesc însă în *Compositum de Compositis*, ci în *Libellus de Alchimia* (*Theatrum Chemicum*, vol.II). Împreună cu *De Alchimia*, tratatul de față reprezintă contribuțiile cele mai însemnate ale lui Albert cel Mare în domeniul alchimiei.

Grillot de Givry

Prefață

Nu voi tăinui semenilor mei o cunoaștere ce mi-a fost revelată de grația lui Dumnezeu și nici nu o voi păstra din orgoliu doar pentru mine, căci mi-e teamă că voi atrage asupra mea blestemul Creatorului. O știință ținută secretă, o comoară ascunsă, – care mai este atunci folosul lor? Știința pe care am aflat-o dincolo de orice amăgire v-o transmit și vouă, fără nici un regret. Lăcomia de a poseda doar tu un anumit lucru tulbură ordinea pământească, iar un om lacom nu poate fi socotit dreptcredincios în fața lui Dumnezeu. Orice știință și orice înțelepciune vin de la Dumnezeu; ca să spunem că vin de la Duhul Sfânt e doar o simplă modalitate de a vorbi. Nimeni nu poate spune: Domnul Nostru Iisus Christos, fără a subînțelege: Fiul lui Dumnezeu Tatăl, zămislit prin mijlocirea Duhului Sfânt. La fel, această știință a adevărului nu poate fi separată de Cel care mi-a transmis-o.

Nu voi da mai departe această știință tuturor, ci doar acelor care îl venerază pe Domnul prin operele sale și pe care El i-a judecat a fi demni de a primi înfăptuirile

sale. Fie ca cel ce are urechi pentru a înțelege să primească această cunoaștere divină și să-și însușească tainele ce mi-au fost descoperite prin grația Domnului, și să nu le reveleze ei înșiși niciodată celor care nu sunt vrednici să le primească.

Natura trebuie să slujească drept temelie și model pentru știință, la fel cum Arta lucrează cum poate tot după Natură. Trebuie așadar ca Artistul să observe Natura și să procedeze la fel cum procedează și ea.

Capitolul I

Generalități despre formarea metalelor prin intermediul sulfurii și mercurului

S-a observat că natura metalelor, așa cum o cunoaștem noi, este zămislită la modul general prin intermediul sulfurii și mercurului. Doar diferența de coacere¹ (încălzire) și de descompunere² (extragere) produce întreaga varietate în regnul metalelor. Am observat eu însumi că într-unul și același vas, adică dintr-un același filon, natura a produs mai multe metale, cât și particule de argint diseminate pe ici, pe colo. De altfel, am demonstrat cu clarita-

¹ În original, *cuisson*, ceea ce înseamnă, cf. Dicționarului alchimistilor: „Operațiunea prin care o materie este supusă într-un vas unor temperaturi ridicate. Acest procedeu se folosește în special la fabricarea aurului și argintului.” (N.tr)

² În original, *digestion*: „La modul literal, digestia înseamnă transformarea/descompunerea alimentelor în aparatul digestiv. Prin analogie, în alchimie, această operațiune constă în a extrage anumite principii ale materiei primordiale cu ajutorul unui lichid, adeseori un acid, la o temperatură mai ridicată decât cea a camerei.” (N.tr)

te în Tratatul nostru despre minerale [*De mineralibus*] că generarea metalelor este circulară, se trece de la un metal la altul ca urmând traiectoria unui cerc, iar metalele vecine au proprietăți asemănătoare; de aceea argintul se preschimbă mult mai ușor în aur decât orice alt metal.

De altfel trebuie, în cazul argintului, să-i preschimbi doar culoarea și greutatea, ceea ce este ușor de înfăptuit. Căci o substanță deja compactă își sporește cu ușurință greutatea. Și pentru că argintul conține un sulf alb-gălbui, culoarea sa va fi astfel ușor de transformat.

La fel stau lucrurile și în cazul altor metale. Ca să spunem așa, sulful¹ este tatăl lor, iar mercurul² mama lor.

Lucrul este și mai adevărat dacă vom spune că în cazul calcinării³, sulful reprezintă sperma tatălui, iar mercurul simbolizează o menstruație coagulată pentru a forma substanța embrionului. Sulful singur nu poate zămisi nimic, la fel cum un tată singur nu poate da naștere la ceva.

¹ *Sulful* despre care se vorbea în alchimie în acele vremuri reprezintă un principiu greșit înțeles al materiei primordiale. El nu trebuie confundat cu elementul chimic așa cum este el înțeles astăzi, ci este numele simbolic dat unuia din cele trei principii alchimice. Dar mai există și *sulful filosofal*, care, la fel, este altceva decât elementul sulf folosit de chimiști. (N.tr)

² În cazul *mercurului*, există *mercurul filosofilor*, care reprezintă principiul feminin din materia primordială ce este extras sub acțiunea focului, dar și *mercurul filosofic*, denumit și agent secundar, care reprezintă sarea extrasă din materia primordială sub acțiunea focului secret. De asemenea, atunci când se va vorbi despre *menstruație*, trebuie să precizăm că acest termen este sinonimul *dizolvantului*. (N.tr)

³ În original, *conjonction*: „Termen înlocuit adeseori prin *calcinare*. Fuziunea sulfului și mercurului, după multiple purificări.” (N.tr)

La fel cum masculul zămislește prin propria sa sămânță amestecată cu sângele menstrual, tot așa și sulful zămislește în amestec cu mercurul, căci singur nu poate produce nimic. Prin această comparație, dorim să dăm de înțeles că Alchimistul trebuie mai întâi să-i înlăture metalului specificitatea pe care i-a conferit-o Natura, apoi să procedeze la fel cum a procedat ea, prin intermediul mercurului și sulfului preparate și purificate întotdeauna după exemplul Naturii.

Sulful conține trei principii ale umidității.

Primul dintre aceste principii este mai ales aerian și incandescent, și se regăsește în părțile exterioare ale sulfului, tocmai din cauza mării volatilități a elementelor sale, care se evaporă cu ușurință și consumă corpurile cu care vin în contact.

Al doilea principiu este flegmatic, altfel spus apos, lichid, și se află imediat amplasat sub precedentul principiu. Al treilea este radical, fix, aderent la părțile interne. Doar acesta este un principiu general, dar nu poate fi separat de celelalte, fără a distruge tot întregul. Primul principiu nu rezistă la foc; fiind combustibil, se consumă la foc și calcinează substanța metalului împreună cu care este încălzit. Astfel că nu este doar inutil, ci și dăunător scopului pe care ne propunem. Al doilea principiu nu face decât să înmoaie corpurile, nu este zămislic, deci nici acesta nu ne poate sluji în opera noastră. Al treilea este radical, pătrunde toate particulele materiei care îi datorează proprietățile esențiale. Sulful trebuie curățat de primele două principii pentru ca subtilitatea celui de al treilea să ne poată sluji la obținerea unui compus perfect.

Focul nu reprezintă altceva decât vaporii sulfului; acești vapori bine purificați și sublimați îl albește și îl face mai dens. Astfel că alchimiștii îndemânateci au obiceiul să-i înlăture sulfului cele două principii inutile, cu ajutorul spălăturilor substanțelor acide, cum ar fi oțeturile, sucurile de citrice, laptele acru, laptele de capră, urina copiilor¹. Acești alchimiști purifică sulful prin lixiviațiune², descompunere, sublimare. În final, sulful trebuie rectificat în așa fel încât să se obțină o substanță pură ce conține doar forța activă, perfectibilă și apropiată de metal. De abia după aceea putem spune că ne aflăm în posesia unei părți a Operei noastre.

Despre natura mercurului

Mercurul include în natura sa două substanțe inutile, pământul și apa. Substanța pământeană are ceva din natura sulfului, căci focul o înroșește. Substanța apoasă are o umiditate inutilă.

Putem înlătura cu ușurință din natura mercurului impuritățile apoase și pământene cu ajutorul sublimărilor și a spălăturilor cu acizi foarte puternici. Natura îl separă

¹ Aceste substanțe, în limbajul alchimic, reprezintă altceva decât ceea ce înțelegem noi astăzi; în general, oțeturile și „urina copiilor” sunt de fapt substanțe acide, dizolvante, care au mirosuri și gusturi asemănătoare cu produsele enumerate, de aceea, probabil, prin analogie, fiecăruia i s-a dat denumirea respectivă. (N.tr)

² Lixiviațiunea (din latinul *lixivium*) desemnează în domeniile chimiei, farmaciei sau științelor pământului toate tehnicile de extragere a produselor solubile cu ajutorul unui solvent. (N.tr)

în starea uscată a sulfului și îl deposează de aspectul pământesc prin căldura soarelui și a stelelor.

Se obține astfel un mercur pur, complet debarasat de substanța sa pământească, nemaiconținând părți străine. Atunci poate fi făcut să fuzioneze cu un sulf epurat și produs în sânul pământului metalelor pure și perfecte. Dacă cele două principii sunt impure, atunci metalele sunt imperfecte. Așa se face că în mine descoperim metale diferite, fapt care se datorează purificării și transformării variabile a principiilor lor. Dar lucrul acesta depinde de coacerea prin foc.

Despre arsenic

Arsenicul¹ este de aceeași natură ca și sulful, amândouă colorându-se în roșu și în alb. Dar există mai multă umiditate în natura arsenicului, iar sub acțiunea focului acesta se sublimază² mai puțin repede decât sulful.

Știm că sulful se sublimază foarte repede și are tendința de a consuma toate corpurile, cu excepția aurului. Arsenicul își poate reuni principiul său uscat cu cel al sulfului, temperându-se unul pe celălalt, iar odată unite,

¹ Conform Glosarului alchimic, arsenicul „în vechile tratate anterioare secolului al XVI-lea, desemnează *sarea filosofilor*, dar și *aurul înțelepților*, zis și *sulful filosofilor*”. (N.tr)

² În fizică, *sublimarea* este fenomenul de trecere, prin încălzire, a unei substanțe din stare solidă direct în stare de vapori (gazoasă), fără a mai trece prin starea lichidă. Fenomenul de sublimare este endotermic, adică are loc cu absorbție de căldură. (N.tr)

aceste două elemente pot fi cu greu separate; precipitatul astfel format este o substanță ușor lichidă.

„Arsenicul, spune Geber¹, conține mult mercur, de aceea poate fi preparat ca și acesta din urmă.” Trebuie să știți că spiritul, ascuns în natura sulfului, arsenicului și uleiului de origine animală este denumit de către filosofi Elixirul Alb. Este unic, se poate amesteca cu substanța încălzită din care vom obține Elixirul Roșu; fuzionează cu metalele topite, după cum am experimentat noi înșine, le purifică, nu doar din cauza proprietăților precizate, dar și pentru faptul că există o proporție comună între elementele sale.

Metalele diferă între ele în funcție de puritatea sau impuritatea materiei primordiale, adică a sulfului și mercurului, dar și după intensitatea focului ce le-a zămislit.

Conform filosofilor, elixirul se mai numește și Remedi², întrucât substanța corpurilor metalelor se asimilează corpurilor animalelor. Astfel vom spune că există un spirit ascuns în sulf, arsenic și uleiul extras din substanțele animale. Acolo trebuie să căutăm această esență, cu ajutorul cărora vom preschimba toate corpurile imperfecte

¹ Jabir ibn Hayyan, latinizat Geber (cca. 721- cca. 815) a fost un celebru învățat de origine arabă sau persană, ce a adus o contribuție substanțială la dezvoltarea culturii islamice. Printre multiplele sale preocupări, putem enumera: chimie, alchimie, astronomie, astrologie, filozofie, farmacie, medicină. (N.tr)

² Nu este vorba nicidecum de domeniul științific recunoscut de noi astăzi, căci în limbajul alchimic, *remediu* înseamnă „piatra filosofală diluată. Stopând operațiunile operei la culoarea albă se obțin remedii de ordin inferior.” Remediu mai era însă și sinonim cu *Elixirul de viață lungă*. (N.tr)

în corpuri perfecte. Acest spirit sau esență este denumit Apă și Mercur de către filosofi. „Mercurul, spune Geber, este un remediu compus din uscat și umed, din umed și din uscat.” Astfel vei înțelege succesiunea operațiunilor: extrage pământul din foc, aerul din pământ și apa din aer, întrucât apa poate rezista la foc. Trebuie notate aceste învățături, căci sunt arcanе universale.

Niciunul dintre principiile care ne conduc spre înfăptuirea Operei¹ nu are putere prin sine însuși, căci aceste principii sunt incluse în metale, ele nu pot perfecționa Opera, căci nu mai sunt principii fixe, le lipsesc două substanțe, una amestecabilă metalelor în fuziune, alta fixă ce are puterea de a coagula și stabiliza produsul. Astfel Rhazes² a spus:

Există patru substanțe care se schimbă în timp; fiecare dintre acestea este alcătuită din patru elemente și ia numele elementului dominant. Esența lor miraculoasă s-a fixat într-un corp și împreună cu acesta poate nutri celelalte corpuri. Această esență este alcătuită din apă și din aer, combinate în așa fel încât căldura le lichefiază. Aici se ascunde un secret miraculos. Mineralele folosite în alchimie trebuie, pentru a ne fi de folos, să aibă o acțiune asupra corpurilor

¹ În general, prin „înăptuirea Operei” se înțelegea obținerea Pietrei filosofale. Aceasta reprezintă produsul finit al operei alchimice, care mai era denumit și aur alchimic, fiind un compus care permitea transmutarea metalelor în aur, fiind, deci, un soi de catalizator. (N.tr)

² Abu Bakr Mohammad Ibn Zakariya al-Razi, cunoscut și ca Razi (persanul), sau Al-Razi, sau Ibn Zakaria, iar în latină Rhazes (865-925) a fost un savant pluridisciplinar iranian cu importante contribuții în medicină, alchimie și filosofie. (N.tr)

topite. Pietrele pe care le folosim sunt în număr de patru, două colorează în alb, iar celelalte două în roșu. Astfel albul, roșul, sulful, arsenicul, Saturn nu au decât unul și același corp (substanță). Dar în acest unic corp, câte lucruri obscure se ascund! Mai întâi trebuie să știm că această substanță nu are acțiune asupra metalelor perfecte.

În corpurile imperfecte, există o apă acidă, amară, acră, necesară artei noastre, căci ea dizolvă și mortifică aceste corpuri, apoi le reînsuflețește și le recompune. Rhazes spune în cea de a treia epistolă a sa:

Cei care caută Entelehia (Perfecțiunea) noastră ne întreabă de unde provine amăreala apoasă elementară. Le răspundem acestora: din impuritatea metalelor. Căci apa conținută în aur și argint este dulce, ea nu dizolvă, dimpotrivă, ea coagulează și întărește, căci ea nu conține nici aciditate, nici impurități, precum celelalte corpuri imperfecte.

De aceea Geber a zis:

Calcinăm și dizolvăm degeaba aurul și argintul, căci Oțetul nostru se trage din patru corpuri imperfecte; doar spiritul mortifiant și dizolvant este cel care amestecă tincturile tuturor corpurilor pe care le folosim întru făptuirea Operei. Nu avem nevoie decât de această apă, nu ne interesează celelalte esențe.

Geber are dreptate, nu avem ce face cu o tinctură pe care focul o alterează, trebuie ca focul să-i confere excelență și forță pentru ca aceasta să se poate alia cu metalele topite.